

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας
Καππαδοκίας,
εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῷ

(23) Ἰ. Τοῦ λόγου τὴν χρῆσιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ κτίσας ἡμᾶς θεός, ἵνα τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν² ἀλλήλοις ἀποκαλύπτωμεν, καὶ διὰ τὸ κοινωνικὸν τῆς φύσεως ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδῶμεν, ὥσπερ ἕκ τινων ταμιείων, τῶν κρυπτῶν τῆς καρδιάς³ προφέροντες τὰ βουλευμάτα. Εἰ μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ ψυχῇ διεζῶμεν, εὐθύς ἂν ἀπὸ τῶν νοημάτων ἀλλήλοις συνεγινόμεθα· ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ παραπετάσματι τῆ σαρκὶ καλυπτομένη ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰς ἐννοίας ἐργάζεται, ῥημάτων δεῖται καὶ ὀνομάτων πρὸς τὸ δημοσιεύειν τὰ ἐν τῷ βάθει κείμενα. Ἐπειδὴ οὖν ποτε λάβηται φωνῆς σημαντικῆς ἢ ἔννοια ἡμῶν, ὥσπερ πορθμείῳ τινὶ τῷ λόγῳ ἐποχουμένη, διαπερῶσα τὸν ἀέρα, ἐκ τοῦ φθεγγομένου μεταβαίνει πρὸς τὸν ἀκούοντα· κὰν μὲν εὖρη γαλήνην βαθεῖαν καὶ ἡσυχίαν, ὥσπερ λιμέσιν εὐδαίμοις καὶ ἀχειμάστοις ταῖς ἀκοαῖς τῶν μανθανόντων ὁ λόγος ἐγκαθορμίζεται· ἐὰν δὲ οἶόν τις ζάλη τραχεῖα ὁ παρὰ τῶν ἀκούοντων θόρυβος ἀντιπνεύση, ἐν μέσῳ τῷ ἀέρι διαλυθεὶς ἐναυάγησεν.

Ποιήσατε τοίνυν γαλήνην τῷ λόγῳ διὰ τῆς σιωπῆς. Ἴσως γὰρ ἂν τι φανείη χρήσιμον ἔχων τῶν ἀγωγίμων. Δυσσήρατός ἐστιν ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, ῥαδίως δυνάμενος ἐκφυγεῖν τοὺς μὴ προσέχοντας, οὕτω τοῦ πνεύματος οἰκονομήσαντος συνεσταλμένον αὐτὸν εἶναι καὶ βραχύ, ὥστε πλείστα ἐν ὀλίγοις δηλοῦν, καὶ διὰ συντομίαν εὐκόλον εἶναι τῇ μνήμῃ παρακατέχεσθαι. Καὶ γὰρ φύσει ἀρετὴ λόγου μήτε
(24) ἀσαφεία κρύπτειν τὰ σημαινόμενα, μήτε περιττὸν εἶναι καὶ μάταιον εἰκῆ τοῖς πράγμασι περιρρέοντα.

¹ Текст приводится по изданию: Basile de Césarée. *L'homélie de Basile de Césarée sur le mot 'observe-toi toi-même'*. Ed. S.Y. Rudberg. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1962: 23-37 (указания на страницу даны в круглых скобках). Далее в примечаниях приведены отсылки к библейским текстам и даны некоторые подсказки, облегчающие учащемуся беглое чтение текста. Все реальные и содержательные комментарии помещены за корпусом текста.

² 1 Кор 4.5.

³ 1 Кор 14.25.

Ἐποῖος⁴ οὖν δὴ ἐστὶ καὶ ὁ ἀρτίως ἡμῖν ἐκ τῶν Μωυσέως βίβλων ἀνεγνωσμένος⁵, οὐ μέμνησθε πάντως οἷ γε φιλόπονοι, πλὴν εἰ μὴ που διὰ βραχύτητα παρέδραμεν ὑμῶν τὰς ἀκοάς. Ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως. *Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ποτε γένηται ῥήμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα*⁶. Εὐκολοὶ ἐσμεν πρὸς τὰς κατὰ διάνοιαν ἀμαρτίας οἱ ἄνθρωποι. Διόπερ ὁ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας⁷ ἡμῶν, εἰδὼς ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς ἀμαρτίας ἐν τῇ ὁρμῇ πληροῦται τῇ κατὰ πρόθεσιν, τὴν ἐν τῷ ἡγεμονικῷ καθαρότητα πρώτην ἡμῖν διετάξατο. Ὡς γὰρ μάλιστα προχείρως ἐξαμαρτάνομεν, τοῦτο πλείονος φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἠξίωσεν. Ὡς περὶ γὰρ τῶν σωμάτων τὰ ἀσθενέστερα οἱ προμηθέστεροι τῶν ἰατρῶν ταῖς προφυλακτικαῖς ὑποθήκαις πόρρωθεν ἀσφαλίζονται, οὕτως ὁ κοινὸς κηδεμὼν καὶ ἀληθινὸς τῶν ψυχῶν ἰατρός, ὁ μάλιστα ἡμῶν εἶδε πρὸς ἀμαρτίαν ὀλισθηρότερον, τοῦτο ἰσχυροτέρας προκατελάβετο φυλακαῖς. Αἱ μὲν γὰρ διὰ τοῦ σώματος πράξεις καὶ χρόνου δέονται καὶ εὐκαιρίας καὶ καμάτων καὶ συνεργῶν καὶ τῆς λοιπῆς χορηγίας. Αἱ δὲ τῆς διανοίας κινήσεις ἀχρόνως ἐνεργοῦνται, ἀκόπως ἐπιτελοῦνται, ἀπραγματεύτως συνίστανται, πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον ἔχουσιν⁸.

Καὶ πού τις τῶν σοβαρῶν καὶ κατωφρωμένων ἐπὶ σεμνότητι, πλάσμα σωφροσύνης ἔξωθεν περικείμενος, ἐν μέσοις καθεζόμενος πολλάκις τοῖς ἐπ' ἀρετῇ αὐτὸν μακαρίζουσιν, ἀπέδραμε τῇ διανοίᾳ πρὸς τὸν τῆς ἀμαρτίας τόπον ἐν τῷ ἀφανεῖ τῆς καρδίας κινήματι. Εἶδε τῇ φαντασίᾳ⁹ τὰ σπουδαζόμενα, ἀνετυπώσατό τινα ὁμιλίαν οὐκ εὐπρεπῆ, καὶ ὅλως ἐν τῷ κρυφαίῳ τῆς καρδίας ἐργαστηρίῳ ἐναργῆ τὴν ἡδονὴν ἐαυτῷ ζωγραφήσας, ἀμάρτυρον ἔσω τὴν ἀμαρτίαν εἰργάσατο, ἄγνωστον πᾶσιν, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ ἀποκαλύπτων τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους καὶ φανερῶν τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν¹⁰.

Φύλαξαι οὖν μὴ (25) ποτε γένηται ῥήμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα. Ὁ γὰρ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἐμοίχευσε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ¹¹. Διότι αἱ μὲν τοῦ σώματος πράξεις ὑπὸ πολλῶν¹² διακόπτονται· ὁ δὲ κατὰ πρόθεσιν ἀμαρτάνων

⁴ Регулярное употребление относительного местоимения вместо указательного.

⁵ ὁ ἀρτίως ἀνεγνωσμένος sc. λόγος.

⁶ Втор. 15.9.

⁷ Псал.32.15.

⁸ ἔχουσιν + acc. dupl. (πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον).

⁹ Dat. modi.

¹⁰ 1 Κορ 4.5.

¹¹ Мф. 5.28.

¹² ὑπὸ πολλῶν pl. neutri (ὑπὸ при неодушевленном); ср., напр. Hom. In Hexaem. 7.4.50-51: ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων ποταμῶν πληρουμένη.

τῇ τάχει¹³ τῶν νοημάτων συναπαρτιζομένην ἔχει τὴν ἁμαρτίαν. Ὅπου οὖν ὄξυ τὸ παράπτωμα, ταχεῖα δέδοται ἡμῖν ἢ φυλακὴ. Διαμαρτύρεται γὰρ μὴ ποτε γένηται ῥῆμα κρυπτόν ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἀνόμημα. Μᾶλλον δὲ ἐπ' αὐτὴν τοῦ λόγου¹⁴ τὴν ἀρχὴν ἀναδράμωμεν.

2. Πρόσεχε, φησί, σεαυτῇ. Τῶν ζώων ἕκαστον παρὰ τοῦ τὰ πάντα συστησαμένου Θεοῦ οἴκοθεν ἔχει τὰς ἀφορμὰς πρὸς τὴν φυλακὴν τῆς οἰκείας συστάσεως. Καὶ εὐροὶς ἄν, εἰ καταμάθοις ἐπιμελῶς, τῶν ἀλόγων τὰ πλεῖστα ἀδίδακτον ἔχοντα τὴν πρὸς τὸ βλάπτειν διαβολὴν, καὶ φυσικῇ τινι πάλιν ὄλκῃ πρὸς τὴν τῶν ὠφελούντων ἀπόλαυσιν ἐπειγόμενα. Διὸ καὶ ἡμῖν ὁ παιδεύων ἡμᾶς Θεὸς τὸ μέγα τοῦτο παράγγελμα δέδωκεν, ἵνα ὅπερ ἐκείνοις ἐκ φύσεως, τοῦτο ἡμῖν ἐκ τῆς τοῦ λόγου βοηθείας προσγένηται, καὶ ὅπερ κατορθοῦται τοῖς ἀλόγοις ἀνεπιστάτως, τοῦτο παρ' ἡμῶν ἐπιτελεῖται διὰ τῆς προσοχῆς καὶ τῆς συνεχοῦς τῶν λογισμῶν ἐπιστάσεως· καὶ φύλακες ὄμεν ἀκριβεῖς τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν ἀφορμῶν, φεύγοντες μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ὥσπερ τὰ ἄλογα φεύγει τῶν βρωμάτων τὰ δηλητήρια, δίκωντες δὲ τὴν δικαιοσύνην, ὥσπερ κἀκεῖνα τῆς πῶας μεταδιώκει τὸ τρόφιμον.

Πρόσεχε οὖν σεαυτῇ, ἵνα δυνατὸς ᾗς διακρίνειν τὸ βλάπτειν ἀπὸ τοῦ σφύζοντος. Ἐπειδὴ δὲ διπλοῦν τὸ προσέχειν· τὸ μὲν, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἐνατενίζειν τοῖς ὄρατοῖς, τὸ δὲ, τῇ νοεῖᾳ τῆς ψυχῆς δυνάμει ἐπιβάλλειν τῇ θεωρίᾳ τῶν ἀσωμάτων· ἐὰν μὲν ἐπὶ τῆς τῶν ὀφθαλμῶν ἐνεργείας κείσθαι εἴπωμεν τὸ παράγγελμα, εὐδὺς αὐτοῦ τὸ ἀδύνατον ἀπελέγξομεν. Πῶς γὰρ ἄν τις ὄλον ἑαυτὸν τῇ ὀφθαλμῷ καταλάβοι; Οὔτε γὰρ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν ὁ (26) ὀφθαλμὸς κέχρηται τῇ ὄρᾳ, οὐ κορυφῆς ἐφικνείται, οὐ νῶτα οἶδεν, οὐ πρόσωπα, οὐ τὴν ἐν τῇ βάρει τῶν σπλάγχων διάθεσιν. Ἄσεβες οὖν τὸ λέγειν ἀδύνατα εἶναι τὰ τοῦ πνεύματος παραγγέλματα. Λείπεται τοίνυν ἐπὶ τὰς κατὰ νοῦν ἐνεργείας τοῦ προστάγματος ἐξακούειν.

Πρόσεχε σεαυτῇ, τουτέστι· πανταχόθεν σεαυτὸν περισκόπει. Ἀκοίμητον ἔχε πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα. Ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις¹⁵. Κεκρυμμένοι βρόχοι παρὰ τοῦ ἐχθροῦ πολλαχόθεν καταπεπήγασιν. Πάντα οὖν περισκόπει, Ἵνα σφύζῃ

¹³ Dat. soc. при συναπαρτιζομένην.

¹⁴ τοῦ λόγου = изречения, которое мы разбираем.

¹⁵ Сир. 9.13.

ὡσπερ δορκὰς ἐκ βρόχων καὶ ὡσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος¹⁶. Ἡ μὲν γὰρ δορκὰς ἀνάλωτός ἐστι τοῖς βρόχοις δι' ὀξύτητα τῆς ὀράσεως, ὄθεν καὶ ἐπώνυμός ἐστι τῆς οἰκείας ὀξυδορκίας· τὸ δὲ ὄρνεον κούφω τῷ πτερῷ ὑψηλότερον τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἀγρευόντων, ὅταν προσέχη, γίνεται. ὅρα οὖν μὴ χείρων φανῆς τῶν ἀλόγων πρὸς τὴν σεαυτοῦ φυλακὴν· μὴ ποτε, ταῖς παγίσιν ἀλοῦς, θήραμα γένη τοῦ διαβόλου, ἐζωηρημένος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα¹⁷.

3. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, τουτέστι· μὴτε τοῖς σοῖς, μὴτε τοῖς περὶ σέ, ἀλλὰ σαυτῷ μόνῳ πρόσεχε. Ἄλλο γὰρ ἐσμεν ἡμεῖς αὐτοί, καὶ ἄλλο τὰ ἡμέτερα, καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἐσμεν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, καθ' ὃν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος¹⁸ γεγενήμεθα· ἡμέτερον δὲ τὸ σῶμα, καὶ αἱ (27) διὰ τούτου αἰσθήσεις· περὶ ἡμᾶς δὲ χρήματα, τέχναι, καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου κατασκευή. Τί οὖν φησιν ὁ λόγος; Μὴ τῇ σαρκὶ πρόσεχε, μηδὲ τὸ ταύτης ἀγαθὸν ἐκ παντὸς τρόπου δίωκε, ὑγείαν καὶ κάλλος καὶ ἡδονῶν ἀπολαύσεις καὶ μακροβίωσιν· μηδὲ χρήματα καὶ δόξαν καὶ δυναστείαν θαύμαζε· μηδ' ὅσα σου τῆς προσκαιροῦ ζωῆς τὴν ὑπηρεσίαν πληροῖ, ταῦτα μεγάλα νομίσας, τῇ περὶ ταῦτα σπουδῇ τῆς προηγουμένης σαυτοῦ ζωῆς καταμέλει· ἀλλὰ πρόσεχε σεαυτῷ, τουτέστι· τῇ ψυχῇ σου. Ταύτην κατακόσμη, καὶ ταύτης ἐπιμελοῦ, ὥστε πάντα μὲν τὸν ἐκ πονηρίας ἐπιγινόμενον αὐτῇ ῥύπον ἀποικονομεῖσθαι διὰ τῆς προσοχῆς, πᾶν δὲ τὸ ἀπὸ κακίας αἰσχος ἀποκαθαίρεσθαι, παντὶ δὲ τῷ ἐξ ἀρετῆς κάλλει κατακοσμεῖν αὐτὴν καὶ φαιδρύνειν. Ἐξέτασον σεαυτὸν τίς εἶ, γινώδι σεαυτοῦ τὴν φύσιν· ὅτι θνητὸν μὲν σου τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ, καὶ ὅτι διπλῆ τίς ἐστὶν ἡμῶν ἡ ζωὴ· ἡ μὲν οἰκεία τῇ σαρκί, ταχὺ παρερχομένη, ἡ δὲ συγγενὴς τῇ ψυχῇ, μὴ δεχομένη περιγραφὴν. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, μὴτε τοῖς θνητοῖς ὡς αἰδίους ἐναπομείνης, μὴτε τῶν αἰδίων ὡς παρερχομένων καταφρονήσης. Ὑπερόρα σαρκός, παρέρχεται γάρ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου. Ἐπίστηθι μετὰ πάσης ἀκριβείας σαυτῷ, ἵνα εἰδῆς ἑκατέρῳ διανέμειν τὸ πρόσφορον, (28) σαρκὶ μὲν διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, ψυχῇ δὲ δόγματα εὐσεβείας, ἀγωγὴν ἀστείας, ἀρετῆς ἄσκησιν, παιδῶν ἐπανόρθωσιν· μὴ ὑπερπιαίνειν τὸ σῶμα, μηδὲ περὶ τὸν ὄχλον τῶν σαρκῶν ἐσπουδακέναι. Ἐπειδὴ γὰρ Ἐπιθυμῆ ἡ σὰρξ κατὰ τοῦ

¹⁶ Притч. 6.5.

¹⁷ 2 Тим. 2.26.

¹⁸ Быт. 1.26; 27.

πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός, ταῦτα δὲ ἀλλήλοις ἀντίκεινται¹⁹, ὅρα μὴ ποτε, προσθήμενος τῇ σαρκί, πολλὴν παράσχη τὴν δυναστείαν τῷ χεῖρονι. Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς ῥοπαῖς τῶν ζυγῶν, ἐὰν μίαν καταβαρύνῃς πλάστιγγα, κουφοτέρα πάντως τὴν ἀντικειμένην ποιήσεις· οὕτω καὶ ἐπὶ σώματος καὶ ψυχῆς, ὁ τοῦ ἐτέρου πλεονασμὸς ἀναγκαίαν ποιεῖται τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἐτέρου. Σώματος μὲν γὰρ εὐπαθοῦντος καὶ πολυσαρκία βαρυνομένου, ἀνάγκη ἀδρανῆ καὶ ἄτονον εἶναι πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας τὸν νοῦν· ψυχῆς δὲ εὐεκτούσης καὶ διὰ τῆς τῶν ἀγαθῶν μελέτης πρὸς τὸ οἰκεῖον μέγεθος ὑψουμένης, ἐπόμενόν ἐστι τὴν τοῦ σώματος ἕξιν καταμαραίνεσθαι.

4. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο παράγγελμα καὶ ἀσθενούσι χρήσιμον καὶ ἐρρωμένοις ἀρμοδιώτατον. Ἐν μὲν γε ταῖς ἀσθενείαις οἱ ἰατροὶ τοῖς κάμνουσι παρεγγυῶσι προσέχειν αὐτοὺς ἑαυτοῖς, καὶ μηδενὸς τῶν εἰς θεραπείαν ἠκόντων καταμελεῖν. Ὁμοίως καὶ ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν λόγος τὴν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κεκακωμένην ψυχὴν διὰ τοῦ μικροῦ τούτου βοηθήματος ἐξιᾶται. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα κατὰ ἀναλογίαν τοῦ πλημμελήματος καὶ τὴν ἐκ τῆς θεραπείας βοήθειαν καταδέχη. Μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἁμάρτημα²⁰. πολλῆς σοι χρειὰ τῆς ἐξομολογήσεως, δακρύων πικρῶν, συντόνου τῆς ἀγρυπνίας, ἀδιαλείπτου νηστείας. Κούφον καὶ φορητὸν τὸ παράπτωμα· ἐξισαζέσθω καὶ ἡ μετάνοια. Μόνον πρόσεχε σεαυτῷ, ἵνα γνωρίζῃς ψυχῆς εὐρωστίαν καὶ νόσον. Πολλοὶ γὰρ ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀπροσεξίας μεγάλα καὶ ἀνίατα νοσοῦντες, οὐδὲ αὐτὸ (29) τοῦτο ἴσασι ὅτι νοσοῦσιν. Μέγα δὲ τὸ ἐκ τοῦ παραγγέλματος ὄφελος καὶ τοῖς ἐρρωμένοις περὶ τὰς πράξεις· ὥστε τὸ αὐτὸ καὶ νοσοῦντας ἰᾶται, καὶ ὑγιαίνοντας τελειοί. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν μαθητευομένων τῷ λόγῳ μιᾶς ἐστὶ τινος πράξεως ὑπηρετῆς τῶν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἡμῖν διατεταγμένων. Ἐν γὰρ τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ οὐ μόνον σκευὴ ἐστὶ παντοδαπά, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα²¹, ἀλλὰ καὶ τέχναι παντοῖαι. Ἐχει γὰρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος²², θηρευτάς, ὀδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας. Πᾶσι τούτοις ἐφαρμόζει τὸ βραχὺ τοῦτο ῥῆμα, ἐκάστῳ καὶ ἀκριβείαν τοῦ ἔργου καὶ σπουδὴν τῆς προαιρέσεως ἐμποιοῦν. Θηρευτῆς εἶ ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ κυρίου τοῦ εἰπόντος·

¹⁹ Γαλ.5.17.

²⁰ Μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἁμάρτημα = εἰ μέγα καὶ χαλεπὸν τὸ ἁμάρτημα.

²¹ Ср. 2 Тим. 2.20.

²² 1 Тим. 3.15.

Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω πολλοὺς θηρευτάς, καὶ θηρεύουσιν αὐτοὺς ἐπάνω παντὸς ὄρου²³. Πρόσεχε ἐπιμελῶς, μή πού σε διαφύγη τὸ θήραμα, ἵνα συλλαβόμενος τῷ λόγῳ τῆς ἀληθείας τοὺς ὑπὸ τῆς κακίας ἀγριωθέντας προσαγάγῃς τῷ σφύζοντι. Ὁδοιπόρος εἶ ὅμοιος τῷ εὐχομένῳ²⁴. Τὰ διαβήματά μου κατεύθυνον²⁵. Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ παρατραπήῃς τῆς ὁδοῦ, μὴ ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου²⁶. Ὁ ἀρχιτέκτων ἀσφαλῶς τὸν θεμέλιον καταβαλλέσθω²⁷ τῆς πίστεως, ὅς ἐστι Χριστὸς Ἰησοῦς. Ὁ οἰκοδόμος βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ· μὴ ξύλα, μὴ χόρτον, μὴ καλάμην, ἀλλὰ χρυσίον, ἀργύριον, λίθους τιμίους²⁸. Ὁ ποιμὴν, πρόσεχε μή τί σε παρέλθῃ τῶν ἐπιβαλλόντων τῇ ποιμαντικῇ. Ταῦτα δέ ἐστι ποῖα; Τὸ πεπλανημένον ἐπίστρεφε, τὸ συντετριμμένον ἐπίδησον²⁹, τὸ νοσοῦν ἴασαι. Ὁ γεωργός, περισκαπτε τὴν ἄκαρπον συκῆν³⁰, καὶ ἐπίβαλλε τὰ πρὸς βοήθειαν τῆς καρπογονίας. Ὁ στρατιώτης, συγκακοπάθησον τῷ εὐαγγελίῳ³¹, (30) στρατεύου τὴν καλὴν στρατείαν³² κατὰ τῶν πνευμάτων τῆς πονηρίας³³, κατὰ τῶν παθῶν τῆς σαρκός, ἀνάλαβε πᾶσαν τὴν πανοπλίαν³⁴ τοῦ πνεύματος· μὴ ἐμπλέκου ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις, ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃς³⁵. Ὁ ἀθλητής, πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ πού τινα παραβῆῃς τῶν ἀθλητικῶν νόμων. Οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ³⁶. Μιμοῦ τὸν Παῦλον³⁷, καὶ τρέχοντα, καὶ παλαίοντα, καὶ πυκτεύοντα³⁸. καὶ αὐτός, ὡς ἀγαθὸς πύκτης, ἀμετεώριστον ἔχε τὸ τῆς ψυχῆς βλέμμα. Σκέπε τὰ καιρία τῇ προβολῇ τῶν χειρῶν· ἀτενὲς τὸ ὄμμα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἔστω. Ἐν τοῖς δρόμοις τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνου³⁹. Οὕτω τρέχε, ἵνα καταλάβῃς⁴⁰. Ἐν τῇ πάλῃ τοῖς ἀοράτοις ἀνταγωνίζου⁴¹.

²³ Иер. 16.16.

²⁴ τῷ εὐχομένῳ Царю Давиду.

²⁵ Псал. 118.133.

²⁶ Ср. Числ. 20.17.

²⁷ Hebr. 6.1.1-2.2.

²⁸ 1 Кор 3:10-12.

²⁹ Ср. Иез. 34:16.

³⁰ Ср. Лк. 13.8.

³¹ 2 Тим. 1.8; 2 Тим. 2.3.

³² 1 Тим. 1.18.

³³ Еф. 6.12.

³⁴ Еф. 6.13.

³⁵ 2 Тим. 2.4.

³⁶ 2 Тим. 2.5.

³⁷ Ср. 1 Кор. 11.1.

³⁸ 1 Кор. 9.26.

³⁹ Флп 3.13.

⁴⁰ Ср. 1 Кор. 9.24.

⁴¹ Ср. Эф. 6.12.

Τοιοῦτόν σε εἶναι διὰ βίου ὁ λόγος βούλεται, μὴ ἀναπεπτωκότα, μηδὲ καθεύδοντα, ἀλλὰ νηφόντως καὶ ἐγρηγορικῶς⁴² σεαυτοῦ προεστῶτα.

5. Ἐπιλείπει με ἡ ἡμέρα διηγούμενον⁴³ τά τε ἐπιτηδεύματα τῶν συνεργούντων εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ προστάγματος, ὅπως εὐαρμόστως ἔχει πρὸς ἅπαντας⁴⁴. Πρόσεχε σεαυτῷ· νηφάλιος ἔσο, βουλευτικός, τῶν παρόντων φύλαξ⁴⁵, προνοητικός τοῦ μέλλοντος. Μὴ τὸ μὲν ἤδη παρὸν διὰ ῥαθυμίας προῖεσο· τῶν δὲ μῆτε ὄντων, μῆτε ἐσομένων τυχόν, ὡς ἐν χερσὶν ὄντων, τὴν ἀπόλαυσιν ὑποτίθεσο. Ἡ οὐχὶ φύσει ὑπάρχει τὸ ἀρρώστημα τοῦτο τοῖς νέοις, κουφότητι γνώμης ἔχειν ἤδη νομίζειν τὰ ἐλπισθέντα; Ὅταν γὰρ ποτε ἡρεμίας λάβωνται, ἢ ἡσυχίας νυκτερινῆς, ἀναπλάττουσιν ἑαυτοῖς φαντασίας ἀνυποστάτους, τῇ εὐκολίᾳ τῆς διανοίας ἐπὶ πάντα φερόμενοι, ὑποτιθέμενοι περιφανείας βίου, γάμους λαμπροῦς, εὐπαιδίαν, γῆρας βαδύ, τὰς παρὰ πάντων τιμάς. Εἶτα μηδαμοῦ στῆναι τῶν ἐλπίδων δυνάμενοι, πρὸς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ὑπερφυσῶνται. Οἴκους κτῶνται καλοὺς καὶ μεγάλους· πληρώσαντες τούτους παντοδαπῶν (31) κειμηλίων, γῆν περιβάλλονται, ὅσην ἂν αὐτοῖς ἡ ματαιότης τῶν λογισμῶν τῆς ὅλης κτίσεως ἀποτέμηται. Πάλιν τὰς ἐντεῦθεν εὐπορίας ταῖς τῆς ματαιότητος ἀποθήκαις ἐναποκλείουσιν. Προστιθέασι τούτοις βοσκήματα, οἰκετῶν πλήθος ἀριθμὸν ὑπερβαῖνον, ἀρχὰς πολιτικάς, ἡγεμονίας ἐθνῶν, στρατηγίας, πολέμους, τρόπαια, βασιλείαν αὐτήν. Ταῦτα πάντα τοῖς διακένοις τῆς διανοίας ἀναπλασμοῖς ἐπελθόντες, ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀνοίας ἀπολαύειν δοκοῦσι τῶν ἐλπισθέντων ὡς ἤδη παρόντων καὶ ἐν ποσὶ κειμένων αὐτοῖς. Ἴδιον ἀρρώστημα τοῦτο ἀργῆς καὶ ῥαθύμου ψυχῆς, ἐνύπνια βλέπειν ἐγρηγορότος τοῦ σώματος. Ταύτην τοίνυν τὴν χαυνότητα τῆς διανοίας καὶ τὴν φλεγμονὴν τῶν λογισμῶν καταπιέζων ὁ λόγος, καὶ οἶον χαλινῷ τινι ἀνακρούων τῆς διανοίας τὸ ἄστατον, παραγγέλλει τὸ μέγα τοῦτο καὶ σοφὸν παράγγελμα⁴⁶. Σεαυτῷ, φησί, πρόσεχε, μὴ ὑποτιθέμενος τὰ ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ τὰ παρόντα πρὸς τὸ συμφέρον διατιθέμενος. Οἶμαι δέ, κάκεινο τὸ πάθος ἐξαιροῦντα τῆς συνηθείας, ταύτην χρῆσασθαι

⁴² Ср. 1 Фесс. 5.6.

⁴³ Ср. Евр. 11.32.

⁴⁴ τὴν δύναμιν τοῦ προστάγματος, ὅπως εὐαρμόστως ἔχει πρὸς ἅπαντας — силу наставления, [то есть то], как оно подходит для всех.

⁴⁵ τῶν παρόντων φύλαξ — ср. Isocr. *Ad Nicocl.* 6.6-7.

⁴⁶ ὁ λόγος... παραγγέλλει τὸ μέγα τοῦτο καὶ σοφὸν παράγγελμα — наше изречение дает этот великий и мудрый совет.

τῇ παραινέσει τὸν νομοθέτην⁴⁷. Ἐπειδὴ ῥάδιον ἐκάστῳ ἡμῶν πολυπραγμονεῖν τὰ ἀλλότρια ἢ τὰ οἰκεία ἑαυτοῦ διασκέπτεσθαι, ἵνα μὴ τοῦτο πάσχωμεν, παύσαι, φησί, τὰ τοῦ δεῖνος κακὰ περιεργαζόμενος· μὴ δίδου σχολὴν τοῖς λογισμοῖς τὸ ἀλλότριον ἐξετάζειν ἀρρώστημα, ἀλλὰ σαυτῷ πρόσεχε, τουτέστιν· ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἔρευναν στρέφε σου τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς. Πολλοὶ γάρ, κατὰ τὸν λόγον τοῦ κυρίου, τὸ μὲν κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ κατανοοῦσι, τὴν δὲ ἐν τῷ οἰκείῳ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐκ ἐμβλέπουσιν⁴⁸. Μὴ παύση τοίνυν διερευνόμενος σεαυτὸν, εἴ σοι κατ' ἐντολήν ὁ βίος πρόεισιν· ἀλλὰ μὴ τὰ ἔξω περισκόπει, εἴ ποῦ τινος μῶμον ἐξευρεῖν δυνηθείης, κατὰ τὸν φαρισαῖον τὸν βαρὺν ἐκεῖνον καὶ ἀλαζόνα, ὃς εἰστήκει ἑαυτὸν δικαίων, καὶ τὸν τελώνην ἐξευτελίζων⁴⁹. ἀλλὰ σεαυτὸν ἀνακρίνων μὴ διαλείπης, μὴ τι κατὰ τὰς ἐνδυμήσεις ἡμαρτες, μὴ (32) τι ἢ γλῶσσα παρώλισθε τῆς διανοίας προεκδραμοῦσα, μὴ ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν πέπρακταί τι τῶν ἀβουλήτων. Κὰν εὕρης ἐν τῷ βίῳ σεαυτοῦ πολλὰ τὰ ἁμαρτήματα (εὐρήσεις δὲ πάντως ἄνθρωπος ὢν), λέγε τὰ τοῦ τελώνου· Ὁ θεός, ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ⁵⁰. Πρόσεχε σεαυτῷ. Τοῦτό σοι τὸ ῥῆμα, καὶ λαμπρῶς εὐημεροῦντί ποτε, καὶ παντὸς τοῦ βίου κατὰ ῥοῦν φερομένου, χρησίμως παραστήσεται, ὡσπερ τις ἀγαθὸς σύμβουλος ὑπόμνησιν φέρων τῶν ἀνθρωπίνων. Καὶ μέντοι καὶ ὑπὸ περιστάσεων⁵¹ πιεζομένοι, ἐν καιρῷ ἂν γένοιτο τῇ καρδίᾳ κατεπαδόμενον, ὡς μήτε τύφῳ πρὸς ἀλαζονείαν ὑπέρογκον ἐπαρθῆναι, μήτε ἀπογνώσει πρὸς ἀγεννῆ δυσδυμίαν καταπεσεῖν. Πλούτῳ κομᾶς; καὶ ἐπὶ προγόνοις μέγα φρονεῖς; καὶ ἐπαγάλλη πατρίδι καὶ κάλλει σώματος καὶ ταῖς παρὰ πάντων τιμαῖς; Πρόσεχε σεαυτῷ, ὅτι θνητὸς εἶ, ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύση⁵². Περίβλεψαι τοὺς πρὸ σοῦ ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας⁵³. Ποῦ οἱ τὰς πολιτικὰς δυναστείας περιβεβλημένοι; ποῦ οἱ δυσμαχώτατοι ῥήτορες; ποῦ οἱ τὰς πανηγύρεις διατιθέντες, οἱ λαμπροὶ ἵπποτρόφοι, οἱ στρατηγοί, οἱ σατράπαι, οἱ τύραννοι; Οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα μῦθος; Οὐκ ἐν ὀλίγοις ὀστέοις τὰ μνημόσυνα τῆς ζωῆς αὐτῶν; Ἐγκυφον τοῖς τάφοις, εἰ δυνήσῃ διακρίναι, τίς ὁ οἰκέτης καὶ

⁴⁷ Моисей.

⁴⁸ Мф 7.3.

⁴⁹ Ср. Лк 18.11.

⁵⁰ Лк 18.13.

⁵¹ σοι... χρησίμως παραστήσεται окажется тебе полезно.

⁵² Быт 3.19.

⁵³ τοὺς... ἐν ταῖς ὁμοίαις περιφανείαις ἐξετασθέντας жившие в подобной роскоши; ср. *Ascet. magn.* 31.1128.47-48 (ἔταν ἢ γνῶσιν ἔχων περισσοτέρων φαίνεται ὁ σκανδαλίζων, ἢ ἐν βαδμῷ ἐξετάζεται ἱερατικῷ), где ἐξετάζεται почти синоним φαίνεται.

τίς ὁ δεσπότης, τίς ὁ πτωχὸς καὶ τίς ὁ πλούσιος. Διάκρινον, εἴ τίς σοι δύναμις⁵⁴, τὸν δέσμιον ἀπὸ τοῦ βασιλέως, τὸν ἰσχυρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν εὐπρεπῆ ἀπὸ τοῦ δυσειδοῦς. Μειννημένος οὖν τῆς φύσεως οὐκ ἐπαρθήσῃ ποτέ. Μεινήσῃ δὲ σαυτοῦ, εἰς προσέχῃς σεαυτῷ.

6. Πάλιν δυσγενῆς τις εἶ καὶ ἄδοξος, πτωχὸς ἐκ πτωχῶν, ἀνέστιος, ἄπολις, ἀσθενῆς, τῶν ἐφ' ἡμέραν ἐνδεῆς, τρέμων τὰς δυναστείας, πάντας (33) ὑποπτήσσων διὰ ταπεινότητα βίου; Πτωχὸς γάρ, φησὶν, οὐχ ὑφίσταται ἀπειλή⁵⁵. Μὴ τοίνυν ἀπογνῶς σεαυτοῦ, μηδ' ὅτι οὐδὲν ζηλωτὸν ἐν τῷ παρόντι σοι πρόσεστι, πᾶσαν ἀγαθὴν ἀπορρίψῃς ἐλπίδα· ἀλλ' ἀνάγαγε σεαυτοῦ τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ ἤδη ὑπηργμένα σοι παρὰ θεοῦ ἀγαθά, καὶ πρὸς τὰ δι' ἐπαγγελίας εἰς ὕστερον ἀποκείμενα. Πρῶτον μὲν οὖν, ἄνθρωπος εἶ, μόνον τῶν ζῶων θεόπλαστον⁵⁶. Ἄρ' οὐκ ἐξαρκεῖ τοῦτο σωφρόνως λογιζομένῳ πρὸς εὐθυμίαν τὴν ἀνωτάτω, τὸ ὑπ' αὐτῶν τῶν χειρῶν τοῦ θεοῦ τοῦ τὰ πάντα συστησαμένου διαπλασθῆναι; ἔπειθ' ὅτι κατ' εἰκόνα γεγεννημένος τοῦ κτίσαντος, δύνασαι πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν δι' ἀγαθῆς πολιτείας ἀναδραμεῖν; Ψυχὴν ἔλαβες νοεράν, δι' ἧς θεὸν περινοεῖς, τῶν ὄντων τὴν φύσιν λογισμῷ καθορᾶς, σοφίας δρέπῃ καρπὸν τὸν ἠδιστον. Πάντα μὲν σοι τὰ χερσαῖα ζῶα, ἡμέρᾳ τε καὶ ἄγρια, πάντα δὲ τὰ ἐν ὕδασι διαιτώμενα, καὶ ὅσα τὸν ἀέρα διαπέταται τοῦτον, δουλά ἐστι καὶ ὑποχείρια⁵⁷. Οὐ σὺ μέντοι τέχνας ἐξευρες, καὶ πόλεις συνεστήσω, καὶ ὅσα ἀναγκαῖα καὶ ὅσα πρὸς τρυφὴν ἐπενόησας; Οὐ βάσιμά σοι τὰ πελάγη διὰ τὸν λόγον; Οὐ γῆ τε καὶ θάλαττα ὑπηρετεῖ τῷ βίῳ τῷ σῶ; Οὐκ ἀῆρ καὶ οὐρανὸς καὶ ἀστέρων χορεῖαι σοὶ τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται τάξιν; Τί οὖν μικροψυχεῖς, ὅτι ἵππος σοὶ οὐκ ἔστιν ἀργυροχάλινος; Ἄλλ' ἥλιον ἔχεις ὀξυτάτῳ δρόμῳ διὰ πάσης ἡμέρας δαδουχοῦντά σοι τὴν λαμπάδα. Οὐκ ἔχεις ἀργύρου καὶ χρυσοῦ λαμπηδόνας, ἀλλὰ σελήνην ἔχεις μυρίῳ σε τῷ παρ' ἑαυτῆς φωτὶ περιλάμπουσιν. Οὐκ ἐπιβέβηκας ἀρμάτων χρυσοκολλήτων, ἀλλὰ πόδας ἔχεις οἰκτεῖον ὄχημα καὶ (34) συμφυῆς σεαυτῷ. Τί οὖν μακαρίζεις τοὺς τὸ ἀδρὸν βαλάντιον κεκτημένους, καὶ ἀλλοτρίων ποδῶν εἰς τὴν μετάβασιν δεομένους; Οὐ καθεύδεις ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης, ἀλλ' ἔχεις τὴν γῆν πολλῶν ἐλεφάντων τιμιωτέραν, καὶ γλυκεῖαν ἐπ' αὐτῆς τὴν ἀνάπαισιν, ταχὺν τὸν ὕπνον

⁵⁴ εἴ τίς σοι δύναμις если можешь.

⁵⁵ Притч. 13.8.

⁵⁶ Ср. Быт. 2:7.

⁵⁷ Ср. Быт. 1.28.

καὶ μερίμνης ἀπηλλαγμένον. Οὐ κατάκεισαι ὑπὸ χρυσοῦν ὄροφον, ἀλλ' οὐρανὸν ἔχεις τοῖς ἀρρήτοις τῶν ἀστέρων κάλλεσι περιστίλβοντα. Ταῦτα μὲν δὴ τὰ ἀνθρώπινα· τὰ δὲ ἔτι, μείζω. Διὰ σὲ θεὸς ἐν ἀνθρώποις, πνεύματος ἁγίου διανομή, θανάτου κατάλυσις, ἀναστάσεως ἐλπίς⁵⁸, θεῖα προστάγματα τελειοῦντά σου τὴν ζωὴν, πορεία πρὸς θεὸν διὰ τῶν ἐντολῶν⁵⁹, βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐτρεπής⁶⁰, στέφανοι δικαιοσύνης⁶¹ ἔτοιμοι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόνους μὴ ἀποδράντι.

7 Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ, ταῦτα καὶ ἔτι πλείονα εὐρήσεις περὶ σεαυτόν· καὶ ἀπολαύσεις μὲν τῶν παρόντων, οὐ μικροψυχῆσεις δὲ πρὸς τὸ ἐνδέον. Πανταχοῦ σοι παριστάμενον τὸ παράγγελμα μεγάλης παρέξεται τὴν βοήθειαν. Οἶον, ὀργή σου τῶν λογισμῶν κατεκράτησε, καὶ ἐκφέρῃ ὑπὸ θυμοῦ πρὸς τε ῥήματα ἀπρεπῆ καὶ πράξεις χαλεπὰς καὶ θηριώδεις; Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ, καταστελεῖς μὲν τὸν θυμὸν ὡσπερ τινὰ πῶλον ἀπειθῆ καὶ δυσήνιον, τῇ πληγῇ τοῦ λόγου οἶονεὶ μάστιγι καθαπτόμενος. Κρατήσεις δὲ καὶ γλώσσης, τὰς δὲ χεῖρας οὐκ ἐπαφήσεις τῷ παροξύναντι. Πάλιν ἐπιθυμίαι πονηραί, ἐξοιστρῶσαι τὴν ψυχὴν, εἰς ὁρμὰς ἀκρατεῖς καὶ ἀκολάστους ἐμβάλλουσιν. Ἐὰν προσέχῃς σεαυτῷ, καὶ μνησθῆς ὅτι τοῦτο μὲν σοι τὸ παρὸν ἡδὺ εἰς πικρὸν καταντήσει πέρας, καὶ ὁ νῦν ἐκ τῆς ἡδονῆς ἐγγινόμενος (35) τῷ σώματι ἡμῶν γαργαλισμὸς, οὗτος γεννήσει τὸν ἰοβόλον σκιάληκα ἀθάνατα⁶² κολάζοντα ἡμᾶς ἐν τῇ γεέννῃ, καὶ ἡ πύρωσις τῆς σαρκὸς μήτηρ γενήσεται τοῦ αἰωνίου πυρός⁶³, εὐθύς οἰχήσονται φυγαδευθεῖσαι αἱ ἡδοναί, καὶ θαυμαστή τις ἔνδον γαλήνη περὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἡσυχία γενήσεται, οἶον θεραπευμένων ἀκολάστων δορύβου κατασιγασθέντος δεσποίνης τινὸς σώφρονος παρουσίας. Πρόσεχε τοίνυν σεαυτῷ, καὶ γινώθι ὅτι τὸ μὲν λογικόν ἐστι καὶ νοερὸν τῆς ψυχῆς, τὸ δὲ παθητικόν τε καὶ ἄλογον. Καὶ τῷ μὲν φύσει τὸ κρατεῖν ὑπάρχει, τοῖς δὲ τὸ ὑπακούειν τῷ λόγῳ καὶ καταπειθεσθαι. Μὴ ποτε οὖν ἐάσης ἐξανδραποδισθέντα τὸν νοῦν δοῦλον γενέσθαι τῶν παθημάτων· μὴδ' αὖ πάλιν ἐπιτρέψῃς τοῖς πάθεσι κατεξαναστῆναι τοῦ λόγου, καὶ εἰς ἑαυτὰ τὸ κράτος τῆς ψυχῆς περιστῆσαι. Ὅλως δέ σοι ἡ ἀκριβὴς σεαυτοῦ κατανόησις αὐτάρκη παρέξει χειραγωγίαν καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ θεοῦ. Ἐὰν γὰρ προσέχῃς σεαυτῷ, οὐδὲν δεήσῃ ἐκ τῆς τῶν ὄλων κατασκευῆς τὸν δημιουργὸν ἐξιχνεύειν, ἀλλ' ἐν σεαυτῷ, οἶονεὶ μικρῷ τινι διακόσμῳ, τὴν μεγάλην κατόψει τοῦ κτίσαντός σε σοφίαν. Ἀσώματον ἐννόει τὸν θεὸν ἐκ τῆς ἐνυπαρχούσης σοι

⁵⁸ Cp. 1 Κορ 15.21-22.

⁵⁹ Cp. Μφ. 19.17.

⁶⁰ Cp. Μφ 25.34.

⁶¹ 2 Τιμ. 4.8.

⁶² Cp. Ис. 66.24.

⁶³ Cp. Μφ. 25.41.

ψυχῆς ἀσωμάτου, μὴ περιγραφόμενον τόπων· ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ σὸς νοῦς προηγουμένην ἔχει τὴν ἐν τόπῳ διατριβήν, ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συναφείας ἐν τόπῳ γίνεται. Ἄορατον τὸν θεὸν εἶναι πίστευε, τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἐννοήσας, ἐπεὶ καὶ αὐτὴ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἄληπτός ἐστιν. Οὔτε γὰρ κέχρωσται, οὔτε ἐσχημάτισται, οὔτε τινὶ χαρακτήρι σωματικῶ περιείληπται, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζεται μόνον. Ὡστε μήτε ἐπὶ θεοῦ ζητήσης τὴν δι' ὀφθαλμῶν κατανόησιν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ ἐπιτρέψας τὴν πίστιν, νοητὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ τὴν κατάληψιν. Θαύμαζε τὸν τεχνίτην, πῶς τῆς ψυχῆς σου τὴν δύναμιν πρὸς τὸ σῶμα συνέδησεν, ὡς, μέχρι τῶν περάτων αὐτοῦ διικνουμένην, τὰ πλείστον διεστῶτα μέλη πρὸς μίαν σύμπνοϊαν καὶ κοινωνίαν ἄγειν. Σκόπει τίς ἢ ἀπὸ ψυχῆς ἐνδιδομένη τῇ σαρκὶ δύναμις· τίς ἢ ἀπὸ σαρκὸς πρὸς ψυχὴν ἐπανιοῦσα συμπάθεια· πῶς δέχεται μὲν τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα, δέχεται δὲ (36) ἀλγηδόνας ἀπὸ τοῦ σώματος ἢ ψυχῆ· ποίας ἀποθήκας τῶν μαθημάτων ἔχει· διὰ τί οὐκ ἐπισκοτεῖ τῇ γνώσει τῶν προλαβόντων ἢ τῶν ἐπιγινομένων προσθήκη, ἀλλ' ἀσύγχυτοι καὶ εὐκρινεῖς αἱ μνήμαι, οἷον χαλκῆ τινι στήλῃ τῶ ἡγεμονικῶ τῆς ψυχῆς ἐγκεχαραγμένοι, διαφυλάττονται· πῶς μὲν πρὸς τὰ τῆς σαρκὸς ὑπολισθαίνουσα πάθη τὸ οἰκεῖον ἀπόλλυσι κάλλος· πῶς δὲ πάλιν, τὸ ἀπὸ κακίας αἰσχος καθηραμένη, δι' ἀρετῆς πρὸς τὴν ὁμοίωσιν ἀνατρέχει τοῦ κτίσαντος.

8. Πρόσχετος, εἰ δοκεῖ, μετὰ τὴν τῆς ψυχῆς θεωρίαν, καὶ τῇ τοῦ σώματος κατασκευῇ, καὶ θαύμασον ὅπως πρέπον αὐτὸ καταγώγιον τῇ λογικῇ ψυχῇ ὁ ἀριστοτέχνης ἐδημιούργησεν. Ὁρδιον ἔπλασε μόνον τῶν ζώων τὸν ἄνθρωπον, ἵνα ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος εἰδῆς ὅτι ἐκ τῆς ἄνωθεν συγγενείας ἐστὶν ἡ ζωὴ σου. Τὰ μὲν γὰρ τετράποδα πάντα πρὸς τὴν γαστέρα νένευκεν· ἀνθρώπῳ δὲ ἐτοίμη πρὸς οὐρανὸν ἢ ἀνάβλεψις, ὥστε μὴ σχολάζειν γαστρί, μηδὲ τοῖς ὑπὸ γαστέρα πάθεισιν, ἀλλ' ὅλην ἔχει τὴν ὁρμὴν πρὸς τὴν ἄνω πορείαν. Ἐπειτα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὑψηλοτάτων θεῖς, ἐν αὐτῇ τὰς πλείστου ἀξίας τῶν αἰσθήσεων καθιδρύσατο. Ἐκεῖ ὄψις, καὶ ἀκοή, καὶ γεῦσις, καὶ ὄσφρησις, πᾶσαι ἐγγὺς ἀλλήλων κατοικισμένοι. Καὶ οὕτω περὶ βραχὺ χωρίον στενοχωρούμενοι, οὐδὲν ἐκάστη παρεμποδίζει τῇ ἐνεργείᾳ τῆς γείτονος. Ὀφθαλμοὶ μὲν γε τὴν ὑψηλοτάτην σκοπιὰν κατειλήφασιν, ὥστε μηδὲν αὐτοῖς τῶν τοῦ σώματος μορίων ἐπιπροσθεῖν, ἀλλὰ μικρᾶ προβολῇ (37) τῶν ὀφρύων ὑποκαθήμενοι, ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐξοχῆς πρὸς τὸ εὐδὲς ἀποτείνονται.

Πάλιν ἡ ἀκοή οὐκ ἐπ' εὐθείας ἤνοικται, ἀλλ' ἐλικοειθεῖ τῷ πόρῳ τῶν ἐν τῷ ἀέρι ψόφων ἀντιλαμβάνεται. Σοφίας καὶ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω, ὥστε τὴν μὲν φωνὴν ἀκωλύτως διεξιέναι, ἢ καὶ μάλλον ἐνηγεῖν, περικλωμένην ταῖς σκολιότησι, μηδὲν δὲ τῶν ἔξωθεν παρεμπίπτων κώλυμα εἶναι δύνασθαι⁶⁴ τῇ αἰσθήσει. Κατάμαθε τῆς γλώττης τὴν φύσιν, ὅπως ἀπαλή τέ ἐστὶ καὶ εὐστροφος καὶ πρὸς πᾶσαν χρείαν λόγου τῷ ποικίλῳ τῆς κινήσεως ἐξαρκούσα. Ὀδόντες, ὁμοῦ μὲν φωνῆς ὄργανα, ἰσχυρὰν τῇ γλώττῃ τὴν ἀντέρεισιν παρεχόμενοι, ὁμοῦ δὲ καὶ τροφῆς ὑπηρέται, οἱ μὲν τέμνοντες αὐτήν, οἱ δὲ λεαίνοντες. Καὶ οὕτω πάντα λογισμῷ ἐπιπορευόμενος τῷ προσήκοντι, καὶ καταμανθάνων ὀλκὴν ἀέρος διὰ τοῦ πνεύμονος, τοῦ θερμοῦ φυλακὴν ἐπὶ τῆς καρδίας, ὄργανα πέψεως, ὀχετοὺς αἵματος, ἐκ πάντων τούτων τὴν ἀνεξιχνίαστον σοφίαν τοῦ ποιήσαντός σε κατόψει, ὡς ἂν καὶ αὐτόν σε εἰπεῖν μετὰ τοῦ προφήτου· Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἑμοῦ⁶⁵. Πρόσεχε οὖν σεαυτῷ, ἵνα προσέχῃς θεῷ· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

⁶⁴ μηδὲν подлежащее, δύνασθαι εἶναι κώλυμα сказуемое; παρεμπίπτων part. conī. для выражения обстоятельства образа действия.

⁶⁵ Пс. 138.6